

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Статистична інформація. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Пояснювальна записка до звіту про виконання Державного бюджету України за 2009 рік [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. — 2010. Режим доступу до док. :

http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=276024.

8. Черников Д. О. Державна допомога і розвиток регіонів : класифікація адміністративно — територіальних одиниць з метою визначення інтенсивності допомоги / Д. О. Черников // Конкуренція. — 2010. — № 3 (38). — С. 46—51.

9. Nicolaidis P. State aid policy in the European Community: principles and practice. Second edition / P. Nicolaidis, M. Kekelekis, M. Kleis. — Kluwer Law International, 2008. — 316 p.

10. NUTS — Nomenclature of territorial units for statistics [Електронний ресурс] / Eurostat — Режим доступу до док. :

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction

11. State aid: Commission adopts new regional aid guidelines for 2007—2013 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Європейської Комісії. — 2005. — Режим доступу до док. :

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1653&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

Стаття подано до редакції 20.10.2011

УДК 332.142.4

Безуглий І. В., старш. викл. ЧДІЕУ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Розкрито особливості формування стратегії регіонального рекреаційно-туристичного природокористування. Викладено етапи сценарного прогнозування розвитку соціально-економічних та еколого-економічних процесів у рекреаційно-туристичній сфері.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: рекреаційно-туристичне природокористування, регіональна стратегія розвитку.

АННОТАЦИЯ. Раскрыты особенности формирования стратегии регионального рекреационно-туристического природопользования. Изложены этапы сценарного прогнозирования развития социально-экономических процессов в рекреационно-туристической сфере.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: рекреационно-туристическое природопользование, региональная стратегия развития.

ANNOTATION. Open Particularities of the shaping to strategies regional tourist use the nature. The Stated stages сценарного forecastings of the development social-economic processes in tourist sphere.

THE KEYWORD: tourist use the nature, regional strategy of the development.

Постановка проблеми. Економічна система вважається ефективною, коли вона спрямована на забезпечення базових цілей суспільства, які полягають у досягненні високого рівня і якості життя населення, стійкої динаміки розвитку та збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу.

Головну господарську одиницю у просторовій економіці становить регіон. Згідно законодавства України регіоном вважається адміністративна область [4]. Саме на рівні регіону можливо найбільш ефективно визначити напрями розвитку територіального господарського комплексу.

Стратегія розвитку регіону передбачає визначення пріоритетів у використанні державних ресурсів. Відсутність науково обґрунтованих орієнтирів розвитку чи напрямів пошуку альтернативних варіантів негативно відображується на господарській діяльності. Саме цьому, обґрунтування довгострокових цілей у економіці, соціальній і природно-ресурсній сферах складають головне завдання стратегії управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методику формування стратегії соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і туристичних центрів подано в праці О. І. Гулич, Л. С. Гринів, Н. М. Герасимчук [3]. Зокрема, надані наукові рекомендації щодо визначення стратегічних цілей розвитку та формуванню пріоритетності завдань.

Проблеми формування ринку рекреаційно-туристичних ресурсів досліджено Л. М. Черчик [11]. Зокрема, викладена сукупність ринкових і регуляторних механізмів, що забезпечують прийняття та виконання управлінських рішень у природокористуванні. Запропонована автором модель формування регіональної стратегії рекреаційно-туристичного природокористування дозволяє запропонувати певну маркетингову стратегію для кожної території з цінними оздоровчими властивостями.

Запропонований П. В. Гудзем підхід до регіонального планування та прогнозування вимагає попереднього визначення завдань, цілей, цінностей та інтеграції стратегічних намірів [2]. Це пов'язує існуючі методики оцінки рейтингу територій з процесом прийняття управлінських рішень.

Науково-методичні засади формування стратегій розвитку підприємств розглянуті Л. Г. Ліпич, В. В. Левицьким, О. В. Кошій [6]. Проаналізовано складові елементи стратегії, етапи її формування та розроблені методи оцінки та прогнозування попиту продукції на ринку.

Еволюція теорій та концептуальних підходів у дослідженнях процесів розвитку регіональних систем розглянута Т. С. Максимовою [7]. Серед досліджених проблем управління особливу увагу привертає узагальнення автора щодо проведення комплексного аналізу розвитку регіону.

Можливі варіанти регіональних стратегій розвитку природокористування розкриті М. С. Нудельманом [5]. Обґрунтовані основні види стратегій залежно від природно-ресурсного потенціалу території. Особливу увагу приділено застосуванню нормативного підходу.

Л. В. Страшинська проаналізувала тлумачення терміну «стратегія» представниками різних економічних напрямів [9]. На її думку, в сучасній економічній літературі недостатньо опрацьовані питання щодо сутності цього терміну.

Мета статті полягає у виявленні особливостей використання системного підходу щодо формування стратегії регіонального рекреаційно-туристичного природокористування.

Виклад основного матеріалу. У ринкових умовах стратегія еколого-економічного розвитку території є інструментом переходу до довгострокової політики облаштування територіальної організації рекреаційно-туристичної сфери регіону, розвитку її інфраструктури, яка сприяє задоволення оздоровчих потреб населення, інтересів бізнесу та державної влади.

В економічній літературі існує певна неоднозначність та невизначеність щодо тлумачення терміну «стратегія». Така ситуація склалася внаслідок дії наступних факторів: процес переходу до визначення стратегічних пріоритетів у розвитку і регулювання ринкових економічних відносин відбувається безсистемно; стратегію розвитку території трактують аналогічно стратегії підприємства, тобто з точки зору участі у конкурентній боротьбі, а не як еволюцію в організації господарської діяльності, що формується під впливом зовнішнього середовища; недосконалим діагностуванням розвитку території, що передує формуванню стратегії.

Формування регіональної стратегії передбачає створення на її основі регіональних програм господарської діяльності. Залежно від рівня інтенсифікації програмних цілей часовий відрізок реалізації наукових рекомендацій продовжується чи скорочується. Це

впливає на обсяги затрат, передбачених регіональною програмою розвитку та результати реалізації заходів.

Процес формування стратегії пов'язаний з невизначеністю впливу на реалізацію намічених планів ринкового середовища. Це означає, що на відміну від плану, по суті жорсткого переліку обов'язкових до виконання дій, стратегія розглядається як логіка поведінки, яка може модифікуватися залежно від зміни умов розвитку.

У фаховій літературі існують різні підходи до визначення стратегії підприємства і території. Це пов'язано з різним інструментарієм реалізації таких нормативних документів. Стратегія розвитку території спрямована на удосконалення регіональної політики і реалізується за допомогою кількох програм територіального розвитку. Успішна реалізація регіональної стратегії розвитку потребує значної варіативності цілей і часових рамок її реалізації.

Науково обгрунтований вибір територіальної стратегії дозволяє своєчасно визначити сильні та слабкі сторони у розвитку території, виділити потенціальні можливості і загрози, вибрати пріоритетні напрями, що нададуть можливість отримати суттєві переваги у майбутньому. Формування такої стратегії означає розробку комплексу правил з прийняття рішень і методів трансформації регіональної економічної системи до більш ефективної форми.

П. В. Гудзь зазначає, що регіон, як будь-яка організаційна структура, потребує постійного вдосконалення, змін та інновацій [2, с. 221]. У такій структурі виникає система власних інтересів, які не завжди відповідають первинним цілям і завданням. Їх корекцію забезпечує процес стратегічного планування розвитку регіону. Здійснення такої корекції потребує попереднього проведення комплексного аналізу регіонального розвитку.

У науковій літературі для проведення комплексного аналізу представлені дві оціночні концепції: раціоналістична і діагностико-коригуюча [7, с. 5]. Перша спрямована на підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу. У її основу закладений пошук внутрішніх регіональних факторів розвитку. Друга концепція дозволяє у динаміці оцінити характер процесів регіонального розвитку. Вона спрямована на інтеграцію економіки регіону в структуру міжнародного розподілу праці. Існуючі методики діагностування рекреаційно-туристичного природокористування спрямовані на визначення рейтингу території [1] чи на виявлення сильних і слабких сторін у розвитку регіону [2, с. 222; 5, с. 108—113]. Але, такі підходи не дозволяють розроби-

ти пріоритети розвитку для кожної адміністративної одиниці в межах одного регіону. Формування саме стратегії розвитку дозволяє використати аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища для створення програмних дій.

Як відмічає С. О. Суспіцин, сучасні дослідження форм і методів регіональної політики недостатньо спираються на методологію і інструментарій системного підходу та математичне моделювання [10, с. 40—41]. І як наслідок, носять не комплексний характер. Це проявляється в узагальненні емпіричного матеріалу, орієнтації на іноземний досвід господарської діяльності, використання недосконалих методів прийняття управлінських рішень.

Діагностико-коригуюча концепція комплексного аналізу регіонального розвитку базується саме на використанні системного підходу, тому що передбачає причинно-наслідковий зв'язок між досліджуваними явищами. Вона ефективна в дослідженнях, пов'язаних з удосконаленням управління рекреаційно-туристичною сферою. У рамках цієї концепції доцільно використати сценарне прогнозування динаміки соціально-економічних і еколого-економічних процесів.

Методологія сценарного прогнозування складається з двох етапів: пошуково-прогнозного і прогнозно-нормативного. На першому етапі завдання прогнозування складаються із з'ясування варіанту розвитку суспільних і екологічних процесів при збереженні існуючих тенденцій. При цьому не враховуються фактори, що здатні змінити розвиток подій. Так, у рекреаційно-туристичній діяльності пошуковий прогноз дозволяє виявити тенденції зміни потреб місцевого населення у територіях для короткочасного і відпускнуго відпочинку, в кордонах і за кордонами населених пунктів. Другий етап розробляється на основі визначеної мети. Він пов'язаний з управлінським аспектом прогнозування. Конструювання нормативного прогнозу здійснюється у такому порядку: встановлюються цілі розробки прогнозу; визначаються методи досягнення цілей; виділяються етапи прогнозування.

Ціль конструювання нормативного прогнозу — виявлення факторів, здібних регулювати зміну потреб у місцях для відпочинку. Для виявлення таких факторів використовується процедура кореляційно-регресійного аналізу. Послідовність будівництва цільових етапів прогнозування містить вимоги до виявлення кореляційного зв'язку між кількістю приїжджих відпочиваючих з ємністю засобів розміщення і рівнем розвитку сфери рекреаційно-туристичних послуг.

Наявність різноманіття природно-рекреаційних ресурсів, нерівномірність їх розміщення та освоєння, різний рівень урбанізації території, необхідність реалізації стратегічних і тактичних цілей обумовлюють використання багаторівневої схеми формування стратегій природокористування.

М. С. Нудельман допускає, що можливо існування трьох загальних стратегій розвитку рекреаційно-туристичної сфери у регіоні [8, с. 39—41]. Це стратегії спеціалізації господарства регіону з обслуговування відпочиваючих, пріоритетності розвитку рекреаційно-туристичної сфери та орієнтації на задоволення внутрішнього попиту в оздоровчих послугах.

Реалізація першої стратегії передбачається у регіонах з унікальними природно-рекреаційними ресурсами і умовами. При цьому формується внутрішній та зовнішній попит на послуги підприємств сфери відпочинку. Попит на послуги рекреаційно-туристичної сфери визначається господарською спеціалізацією регіону, а розвиток інших суміжних, допоміжних і обслуговуючих ланок регіонального господарства підпорядкований потребам профільної галузі економіки.

У разі, коли на території регіону знаходиться значний за обсягами природно-рекреаційний потенціал, якого достатньо для задоволення оздоровчих потреб місцевого населення і обслуговування зовнішніх потоків відпочиваючих, доцільно використовувати стратегію пріоритетності розвитку рекреаційно-туристичної сфери. Вважається ефективним використовувати таку стратегію розвитку для регіонів, що мають одну із двох характерних рис.

Перша риса полягає у тому, що на території регіону поряд з природно-рекреаційними ресурсами знаходяться інші, економічна цінність використання яких співставна з ефектом від організації рекреаційно-туристичної діяльності. За таких умов, виникає необхідність у формуванні методики оцінки окремих територій з точки зору найбільш оптимального використання у національному господарстві. Для ефективного вирішення такої наукової проблеми рекомендовано проводити функціональне зонування території. А саме, виділення зон переважно для міського будівництва і розміщення промисловості; розвитку сільського господарства; рекреаційно-туристичного використання; розвитку сільського господарства; територій з особливим режимом збереження природного середовища [8, с. 41].

Друга характерна риса стосується транспортно-географічного положення території [11, с. 293]. Вигідне транспортно-географічне положення означає територіальну близькість до центрів

формування рекреаційно-туристичних потреб чи наявність транспортних магістралей, що є потенційними коридорами потоків зовнішніх відпочиваючих. При цьому, регіон має незначний природно-рекреаційний потенціал, у структурі якого значна частка природно-рекреаційних ресурсів.

Стратегічна орієнтація на задоволення внутрішнього попиту в оздоровчих послугах доцільна у тому випадку, коли у регіоні немає унікальних та особливо цінних природно-рекреаційних ресурсів, або їх частка незначна. Диверсифікований розвиток рекреаційно-туристичної сфери відбувається під впливом підвищеного внутрішнього попиту на оздоровчі послуги. Характерною рисою економіки такого регіону є пріоритетний комплексний розвиток інших галузей національного господарства, що побічно впливають на функціонування рекреаційно-туристичної сфери.

Загальна стратегія регіонального розвитку рекреаційно-туристичної сфери має бути орієнтована на наявність цінних оздоровчих властивостей території. Але, нині розвиток ринків оздоровчих послуг за умов нестабільності економіки характеризується переважанням пропозиції над попитом. Отже, при формуванні загальної стратегії регіонального розвитку рекреаційно-туристичної сфери, слід враховувати існуючі потреби на ті оздоровчі послуги, що можуть бути запропоновані в регіоні.

Орієнтація на певного споживача потребує формування нової концепції розвитку сфери оздоровлення. У ретроспективному аналізі української економіки, концепція розвитку рекреаційно-туристичної сфери була націлена на проектування певного оздоровчого продукту, а потім на створення попиту. Це означає орієнтацію на невивчений ринок.

Ринкові умови господарювання трансформували таку концепцію у нову, де основу якої складають не тільки можливості природно-рекреаційного та культурно-пізнавального потенціалів території, а і суспільний попит на конкретний вид рекреаційно-туристичної послуги.

На другому рівні формування стратегії розвитку рекреаційно-туристичного природокористування враховуються фактори, що визначають умови її функціонування. Різноманітність стратегій розвитку обумовлена внутрішньою локалізацією оздоровчої діяльності. На цьому етапі формування стратегії доцільно провести ранжування переліку цілей розвитку окремих територій.

Програмно-цільовий підхід вимагає формування стратегій для кожного адміністративного району. Для визначення пріоритетності цілей доцільно провести групування адміністративних тери-

торій на основі найбільш значимих типологічних ознак. Основними показниками розвитку рекреаційно-туристичного природокористування може бути кількість місць для організації відпочинку у природному середовищі та потреби в них місцевого населення. Саме ці показники слід використовувати для проведення типології адміністративних районів.

Крім стратегічних цілей у стратегії розвитку рекреаційно-туристичного природокористування доцільно використовувати тактичні цілі. На відміну від стратегії, під тактикою слід розуміти короткострокові і адаптивні дії для досягнення довгострокових стратегічних цілей [6, с. 12]. Так, тактика еколого-економічного розвитку рекреаційно-туристичної діяльності являє собою сукупність короткострокових і адаптивних дій впливу на хід процесів природокористування для поетапної реалізації стратегії. Вона є гнучкою формою реалізації стратегії і здійснюється в рамках обґрунтованих стратегічних цілей.

Третій рівень формування регіональної стратегії розвитку рекреаційно-туристичного природокористування зводиться до побудови тактичних цілей. Такі цілі встановлюють етапи залучення територій з цінними оздоровчими властивостями до господарського використання, збільшення кількості номерів у засобах розміщення і збільшення об'єму рекреаційно-туристичних послуг.

Висновки. В якості висновків можна зазначити, що для формування ефективно функціонуючої рекреаційно-туристичної сфери регіону необхідні активні і стратегічно продумані дії держави. Стратегія рекреаційно-туристичного природокористування становить нормативний документ, де у концентрованому вигляді представлено пріоритети державної влади у сфері використання природних ресурсів для цілей оздоровлення населення.

Література

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування [Текст] / О. О. Бейдик / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К. : Київський ун-т, 2001. — 395 с.
2. Гудзь П. В. Економічні проблеми курортно-рекреаційних територій [Текст] / П. В. Гудзь. — Донецьк: ІЕПД НАН України, ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2001. — 270 с.
3. Гулич О. І. Методика формування стратегій сталого соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і туристичних центрів [Текст] / О. І. Гулич, Л. С. Гринів, Н. М. Герасимчук / НАН України, Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2007. — 52 с.

4. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» № 2850-IV від 28.09.2005 р. із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2005. — № 51. — С. 548.

5. Розвиток сфери рекреаційних послуг регіону в умовах транскордонного співробітництва (на прикладі євро регіону «Верхній Прут») [Текст]: дис. канд. екон. наук: 08.00.05 / Олександр Васильович Кифяк. — Чернівці, 2007. — 229 с.

6. *Ліпич Л. Г.* Формування стратегій розвитку підприємств на засадах прогнозування кон'юктури ринку [Текст]: Монографія / Л. Г. Ліпич, В. В. Левицький, О. В. Кошій. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2008. — 168 с.

7. *Максимова Т. С.* Регіональний розвиток (аналіз і прогнозування) [Текст]. Монографія / Т. С. Максимова. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2003. — 304 с.

8. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования [Текст] / М. С. Нудельман. — К.: Наук. думка, 1987. — 132 с.

9. *Страшинська Л. В.* Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні [Текст] / Під ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. — К.: Профі, 2008. — 523 с.

10. *Суспицын С. А.* Концепт-модели стратегического прогнозирования и индикативного планирования регионального развития / С. А. Суспицын // Регион: экономика и социология. — 2009. — № 1. — С. 40—63.

11. *Черчик Л. М.* Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні [Текст]. Монографія / Л. М. Черчик. — Луцьк: ЛДТУ, 2006. — 352 с.

Стаття подана до редакції 19.10.2011

УДК 332.146 (476)

А. А. Шашко, магістр економічних наук,
старш. препод. економічного факультета
БГУ (г. Минск, Беларусь)

УПРАВЛЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ РЕГИОНОВ И СТРАТЕГИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

АННОТАЦИЯ. Излагается новый подход к разработке стратегии регионального развития с использованием рейтингового анализа. Рассмотрены проблемы и тенденции регионального развития. Предложено использовать диагностику конкурентоспособности регионов и рейтинговый анализ инновационно-инвестиционных процессов в регионах Беларуси.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкурентоспособность регионов, региональное развитие, стратегия, рейтинговый анализ, регион.